

Львівський державний університет
внутрішніх справ

30 РОКІВ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ
ТА КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЯК ЇЇ БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ:
ЧОГО ДОСЯГНУТО І ЩО ВТРАЧЕНЕ?

Матеріали
VII Львівського форуму кримінальної юстиції
16–17 вересня 2021 року

Львів
2022

УДК 343.1+343.2/.7(06)

Т67

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою факультету № 1
Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 14 лютого 2022 р. № 7)

Упорядник:

І. Б. Газдайка-Василишин,
кандидат юридичних наук, доцент

Т67 30 років розбудови Української державності та кримінальна юстиція як її базовий компонент: чого досягнуто і що втрачене?: матеріали VII Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 16–17 вересня 2021 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 246 с.

Матеріали VII Львівського форуму кримінальної юстиції містять тези доповідей та повідомлень, які були оприлюднені й обговорені під час проведення науково-практичного заходу «30 років розбудови Української державності та кримінальна юстиція як її базовий компонент: чого досягнуто і що втрачене?», що відбувся у Львівському державному університеті внутрішніх справ 16–17 вересня 2021 року.

Опубліковано в авторській редакції.

УДК 343.1+343.2/.7(06)

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2022

5. Два роки практики Pro Bono URL: <https://nkp.com.ua/novini/dva-roki-praktiki-pro-bono/>

6. Светлічний І. В., Зейкан Я. П. Практика проваджень в антикорупційних справах: наук.-практ. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2020. 452 с.

Вознюк А. А.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1
(Національна академія внутрішніх справ)

САНКЦІЇ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ АВТОРИТЕТІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

18 червня 2021 року Рада національної безпеки і оборони України (далі РНБО) прийняла рішення «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». 24 червня 2021 року Президент України Володимир Зеленський підписав Указ, яким увів їх в дію.

Це рішення РНБО застосовано зокрема до «ворів в законі», які є вихідцями, як правило, з інших держав, рідше – з України та мають стійкі зв'язки зі злочинним середовищем в Україні. Однією з причин застосування санкцій до кримінальних авторитетів, ймовірно, була необхідність оперативного реагування на сучасні загрози з боку організованої злочинності, які особливо посилилися у зв'язку з ліквідацією УБОЗу, допущенням певних прорахунків у реформуванні органів та підрозділів Національної поліції, вадами реформування кримінального процесуального законодавства, які суттєво перешкоджають ефективній роботі правоохоронних органів. Ситуація ускладни-

лася і в результаті подій на Сході України. Саме тому, з метою недопущення використання кримінальних авторитетів для дестабілізації криміногенної обстановки в державі задіяно ще один інструмент протидії організований злочинності у формі персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів.

Рішення РНБО передбачало такі обмежувальні заходи щодо «ворів в законі» та інших кримінальних авторитетів: 1) блокування активів – тимчасове обмеження права особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном; 2) обмеження торговельних операцій; 3) обмеження, часткове чи повне припинення транзиту ресурсів, польотів та перевезень територією України; 4) запобігання виведенню капіталів за межі України; 5) зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань; 6) анулювання або зупинення ліцензій та інших дозволів, одержання (наявність) яких є умовою для здійснення певного виду діяльності, зокрема, анулювання чи зупинення дії спеціальних дозволів на користування надрами; 7) заборона участі у приватизації, оренді державного майна резидентами іноземної держави та особами, які прямо чи опосередковано контролюються резидентами іноземної держави або діють в їх інтересах; 8) заборона користування радіочастотним ресурсом України; 9) обмеження або припинення надання телекомунікаційних послуг і використання телекомунікаційних мереж загального користування; 10) повна або часткова заборона вчинення правочинів щодо цінних паперів, емітентами яких є особи, до яких застосовано санкції згідно з Законом України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р.; 11) припинення видачі дозволів, ліцензій на ввезення в Україну з іноземної держави чи вивезення з України валютних цінностей та обмеження видачі готівки за платіжними картками, емітованими резидентами іноземної держави; 12) відмова в наданні та скасування віз резидентам іноземних держав, застосування інших заборон в'їзду на

територію України; 13) інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим Законом України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р. (відмова в оформленні посвідки на тимчасове проживання, скасування посвідки на тимчасове проживання; відмова у наданні дозволу на імміграцію, скасування дозволу на імміграцію, скасування посвідки на постійне проживання; відмова в продовженні строку перебування в Україні; відмова в задоволенні заяви про прийняття до громадянства України; примусове видворення за межі України).

Найбільш результативними, з огляду на їх вплив на кримінальних авторитетів, очевидно, є блокування активів, заборона в'їзду в Україну та оформлення будь-яких дозвільних документів на право перебування в Україні, примусове видворення за межі України, заборона на нашій території займатися будь-якою економічною діяльністю тощо. Водночас мають рацію вчені в тому, що на перший погляд, досить «просто» забрати заводи і ринки, банки і супермаркети, заарештувати рахунки всіх «злочинців в законі» зі списку санкцій. Тільки от проблема: ніде в списках власників ці самі горезвісні «злочинці» чомусь не значаться [1].

За своєю природою санкції є обмеженням прав і свобод особи. Окремі з них мають схожі риси з таким кримінальним покаранням як позбавлення права займатися певною діяльністю. Водночас більшість санкцій мають адміністративно-правову природу. Як слушно наголошує М. І. Хавронюк, «санкції» мають адміністративно-правовий характер. Обмежувальні заходи, перелік яких наведено у ст. 4 Закону України «Про санкції», містилися в законах України ще задовго до 2014 р. під цією ж або схожою назвою та застосовувалися до порушників законодавства відповідними уповноваженими органами [2].

Які проблеми застосування санкцій?

1. Відсутність ефективного механізму їх застосування.

З огляду на різновиди санкцій для їх застосування задіяно низку міністерств, відомств, інших державних установ, а також

прийнято підзаконні нормативно-правові акти. Незважаючи на це, процедура застосування санкцій потребує удосконалення.

Нині відсутній орган, який відповідав би за введення санкцій, їх застосування чи припинення, а також контроль за ними. Труднощі стали очевидними вже у перших випадках застосування санкцій. Не випадково особи, на яких накладено санкції, почали їх активно оскаржувати, а у Верховній Раді з'явилися законопроекти з пропозиціями розв'язання окремих проблем правового регулювання спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів.

Санкції – особливий інструмент у протидії кримінально-протиправній діяльності, насамперед, з огляду на те, що для їх застосування не вимагається рішення суду, не потрібно проводити досудове розслідування. Накласти санкції значно простіше, ніж притягнути до кримінальної відповідальності десятки чи сотні суб'єктів. Однак це можливо лише за умови зацікавленості суб'єктів, уповноважених на підготовку матеріалів щодо застосування санкцій, а також на їх безпосереднє застосування. За відсутності такої умови, механізм накладення санкцій, виходячи з тлумачення норм Закону України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р., не містить достатньої кількості елементів, необхідних для ефективної їх реалізації. У будь-якому випадку це дуже небезпечний інструмент, оскільки в рухах корумпованих службових осіб, він може стати потужним засобом репресій щодо громадян, які не несуть загрози інтересам особи, суспільства чи держави.

2. Можливість застосування санкцій до громадян України лише у певних випадках.

Застосування санкцій до «ворів в законі», ***які є громадянами України***, суперечить положенням Закону України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р. Відповідно до ч. 2 ст. 1 цього Закону санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб

без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність. Відтак, санкції до кримінальних авторитетів можна застосовувати лише у випадку, якщо вони є суб'єктами, які здійснюють терористичну діяльність. Водночас слід врахувати той факт, що українські кримінальні авторитети можуть мати декілька громадянств.

3. Проблеми з обґрунтуванням підстав для застосування санкцій.

Ймовірно, для застосування санкцій потрібен якийсь документ з необхідним обґрунтуванням (в законі з цього приводу прогалина). Для призначення покарання треба вирок, а що є підставою для застосування санкцій?

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р. підставами для застосування санкцій є:

1) дії іноземної держави, іноземної юридичної чи фізичної особи, інших суб'єктів, які створюють реальні та/або потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, сприяють терористичній діяльності та/або порушують права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства та держави, призводять до окупації території, експропріації чи обмеження права власності, завдання майнових втрат, створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод;

2) резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй;

3) рішення та регламенти Ради Європейського Союзу;

4) факти порушень Загальної декларації прав людини, Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Окрім того, у п. 1 ст. Закону України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р. згадується про різні загрози, і про національну безпеку, і суверенітет, і територіальну цілісність України, і сприяння терористичній діяльності, однак безпосередньо відсутні положення, що стосуються організованої злочинності,

зокрема «ворів в законі». Хоча звичайно дії кримінальних авторитетів можна «підігнати» під загрози національним інтересам, порушення прав і свобод людини або загрози інтересам суспільства та держави. Водночас з іншого боку, під загрози інтересам суспільства та держави потрапляє будь-яке кримінальне правопорушення. З огляду на це, санкції можна застосовувати до будь-кого. Головне певним чином обґрунтувати необхідність їх застосування. У цьому криється і одна з найбільших небезпек цього правового інструменту.

4. Відсутність підстав відповідальності за невиконання санкцій. Для того, щоб санкції виконувалися необхідні відповідні інструменти у формі окремих складів правопорушень (наприклад, адміністративних, кримінальних). З огляду на це, в певних випадках санкції можуть не застосовуватись, оскільки окремі фізичні та юридичні особи просто проігнорують обов'язок їх застосування.

У чинному Законі України «Про санкції» відсутні навіть згадки про відповідальність за їх невиконання. Натомість в проєкті Закону України «Про засади санкційної політики України» (№ 5191 від 02.03.2021) згадується про такі підстави. Наприклад, у ч. 1 ст. 25 цього проєкту зазначено, що фізичні чи юридичні особи, винні у порушенні вимог цього Закону та/або інших законів, що регулюють діяльність у сфері, яка стосується застосування санкцій, *несуть кримінальну, адміністративну та іншу відповідальність згідно із законом.* У ч. 2 цієї статті йдеться про те, що *«у разі порушення вимог цього Закону, інших законів, що регулюють діяльність у сфері, яка стосується застосування санкцій, на суб'єктів, визначених пунктом 8 статті 1 цього Закону, накладаються штрафи, порядок здійснення та розмір яких визначає Кабінет Міністрів України з урахуванням положень цього Закону».* У ньому проєкті описана особлива відповідальність, яка не відноситься ні до адміністративної, ні до кримінальної. Така відповідальність передбачає лише штрафи, яких, як видається, буде недостатньо для забезпечення процесу виконання та дотримання санкцій.

Існує ще один проєкт (реєстр. № 4002 від 01.09.2020 – «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за порушення вимог санкційного режиму, діючого на захист національної безпеки і територіальної цілісності України»), яким пропонувалося доповнити КК України новою статтею 209-2 такого змісту:

«Стаття 209-2. Умисне порушення вимог законодавства щодо застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)

1. Умисні дії, спрямовані на невиконання спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), якщо такі дії заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, –

караються штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою або в особливо великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Примітка. 1. Умисне порушення вимог законодавства щодо застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), визнається вчиненим у великому розмірі, якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Умисне порушення вимог законодавства щодо застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), визнається вчиненням в особливо великому розмірі, якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує вісімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Таке конструювання підстав кримінальної відповідальності за невиконання санкцій має низку вад.

По-перше, слід чітко визначити, в якому розділі Особливої частини КК України має бути розміщена така заборона. Санкції запроваджено, насамперед, з огляду на загрози національній безпеці. У подальшому їх поширено і на кримінальних авторитетів, підстави кримінальної відповідальності для яких розміщено серед кримінальних правопорушень проти громадської безпеки. Однак за своєю природою більшість санкцій мають економічний характер, чим очевидно частково можна пояснити логіку віднесення їх до кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Водночас є санкції, які абсолютно не пов'язані з економікою чи сферою господарської діяльності.

По-друге, ймовірно, однієї статті КК України для забезпечення виконання санкцій недостатньо. Можливо, юридичну відповідальність за їх невиконання слід диференціювати, сформулювавши підстави адміністративної та кримінальної відповідальності за ці діяння.

По-третє, слід чітко визначити, хто може бути потенційним суб'єктом відповідальності за невиконання санкцій. Ймовірно, може йти мова про невиконання санкцій як особами, до яких вони застосовані, так і особами, які їх зобов'язані застосовувати.

По-четверте, яким за конструкцією об'єктивної сторони має бути склад відповідного кримінального правопорушення. В проєкті ст. 209-2 КК України формулювання матеріального складу кримінального правопорушення видається необґрунтованим з огляду на те, що в значній частині випадків від невиконання санкцій матеріальної шкоди не буде (наприклад, як

довести шкоду від заборони в'їзду на територію України кримінального авторитета). За таких обставин особу неможливо буде притягнути до кримінальної відповідальності. Відтак можна буде безкарно не вживати заходів щодо виконання санкцій.

1. Май К. РНБО проти злодіїв в законі: Як кримінал вже обходить санкції Зеленського. *Depo.ua*. URL: <https://kh.depo.ua/ukr/kh/rnbo-proti-zlodiiv-u-zakoni-yak-kriminal-uzhe-obkhodit-sanktsii-zelenskogo-202105151321091>

2. Хавронюк М. Про «санкції» як спеціальні обмежувальні заходи: регламентація і ризики застосування. *Центр політико-правових реформ*. URL: <https://old.pravo.org.ua/ua/news/20874878-pro-sanktsiyi-yak-spetsialni-obmegeuvalni-zahodi-reglamentatsiya-i-riziki-zastosuvannya>

Гацелюк В. О.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою
(Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України)

ПРО (НЕ)УНІКАЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

В літературі, присвяченій питанням правової політики, справедливо підкреслюється, що основними формами реалізації правової політики є правотворчість і правозастосування. У формі правотворчості правова політика знаходить свій зовнішній вираз, втілюється в життя. Наслідки правотворчої діяльності мають слугувати індикатором відповідності правової політики

ЗМІСТ

Акімов М. О. УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТРУКЦІЇ СКЛАДУ ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ	3
Балобанова Д. О. ТРАСКОРІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ У ДИНАМІЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	6
Бурда С. Я. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	11
Бурчак Л. І., Светлічний І. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНИ ТА ДОСВІД ІНШИХ КРАЇН	15
Вознюк А. А. САНКЦІЇ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ АВТОРИТЕТІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	19
Гацелюк В. О. ПРО (НЕ)УНІКАЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ.....	27
Гловюк І. В. ВІДМОВА ВІД ДОПИТУ ДИТИНИ-СВІДКА ТА ДИТИНИ-ПОТЕРПІЛОГО У СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА	33
Горностай А. В. ВЧИНЕННЯ НЕЗАКІНЧЕНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ШЛЯХОМ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ	37

Наукове видання

30 РОКІВ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ
ТА КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЯК ЇЇ БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ:
ЧОГО ДОСЯГНУТО І ЩО ВТРАЧЕНЕ?

*Матеріали
VII Львівського форуму кримінальної юстиції
16–17 вересня 2021 року*

Опубліковано в авторській редакції

Підписано до друку 15 лютого 2022 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 14,3

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.